

Arviot

Globaali perspektiivi länsimaisuuteen

Jukka Korpela: Länsimaisen yhteiskunnan juurilla. Jumalan laista oikeusvaltion syntyyn. Gaudeamus 2015. 366 s. ISBN 9789524953672

Jukka Korpela tunnetaan itäistä Suomea ja Itä-Eurooppaa koskevista tutkimuksistaan. Sitä taustaa vasten hänen viimeisimmän monografiansa otsikko ja aihepiiri vaikuttavat yllättävän läntiseltä aluevaltaukselta. Mutta jo alkusanoinaan Korpela korostaa sitä, miten ”itä” on vanhastaan ollut läsnä länsimaissa monilla eri tavoilla ja että läntinen ja itäinen ovat historian kuluessa olleet häilyviä ja muuttavia käsitteitä.

Ajatus itämaisten kulttuurien osuudesta länsimaisuuden muovautumiseen ei sinänsä ole uusi: kutakuinkin kaikki tietävät, että länsimainen kirjaimisto on itämaista alkuperää samoin kuin nykylänsimaissa yleisimmin käytetyt numerot. Myös idän kulttuurien ja uskontojen vaikutus kristinuskon syntyyn ja kehittymiseen on tuttua ainakin uskontohistorioitsijoille. Tiedossa on sekin, miten osa antiikin opillisesta perinnöstä tavoitti keskiajan lännen nimenomaan arabialaisen tieteen ja kirjallisuuden kautta. Suomen kielenkin sanoista esimerkiksi alkoholi, kahvi ja sohva ovat arabialaista alkuperää. Sekin tiedetään, että kirjapainotaito, paperi, posliini, ruuti ja silkki keksittiin ensiksi Kiinassa.

Korpela ei kuitenkaan ole niinkään kiinnostunut teknisistä innovaatioista kuin ajatuksista ja rakenteista. Hänen teoksensa onkin tarkoitettu synteeksiksi länsimaisuuden henkisistä juurista sekä niiden kehittymisestä ja taustoista sekä selitykseksi siitä, miksi itäeurooppalaisuus ja itämaisuus tuntuvat monessa suhteessa poikkeavan länsimaaisista normeista. Korpela keskittää analyysinsä suuriin ideologiisiin ja yhteiskunnallisiin rakenteisiin, joita ovat muun muassa hallitsijan valta ja sen perustelut, yksilön rooli ja oikeudet, uskonnon merkitys, tieto ja tiede, kaupunkikulttuurin asema, taloudellisen toiminnan edellytykset sekä alueiden väliset yhteydet, konfliktit ja kulttuurivaikutteet. Tarkastelussaan Korpela käy vuoropuhelua muun muassa Daron Acenmoğlun, Francis Fukuyaman, Michael Mannin ja James A. Robinsonin kanssa. Myös Välimeren maailmaa tutkinut Fernand Braudel mainitaan, mutta häneen ei varsinaisesti viitata.

Vaikka teoksen pääpaino on antiikissa ja keskiajassa, Korpela ankkuroi synteesisä esihistoriallisiin kehityskulkuihin ja seuraa tapahtumakulkuja uudelle ajalle sekä tekee rinnastuksia ja vertailuja myös moderniin maailmanjärjestykseen. Maantieteellisesti määriteltyinä ensisijaisina tarkastelukohteina ovat kutakuinkin koko Eurooppa sekä Välimeren alue ja Lähi-itä, jossain määrin myös Intia ja Kiina.

Afrikkakin mainitaan aika ajoin, ja sen osuudesta länsimaisuudelle olisi ollut kiintoisaa lukea enemmän. Korpela ei mainitse muutoin kattavassa kirjallisuusluettelossaan Martin Bernalin teosta *Black Athena: The Afroasiatic Roots of Classical Civilization* (1987). Bernalin teesit kreikkalaisen kulttuurin egyptiläisistä juurista eivät ole saavuttaneet yleistä hyväksyntää, mutta osat Afrikkaa kuuluivat silti hellenistiseen ja kristilliseen kulttuuripiiriin ja jopa viikinkien maailmankäsitykseen. Kokonaisuutena ottaen afrikkalaisuus lienee silti vaikuttanut länsimaiden kehitykseen enemmän vasta keskiajan jälkeen – esimerkiksi kolonisaation, orjakaupan ja afroamerikkalaisen kulttuurin myötä.

Länsimaisuudelle tärkeiden yksilön oikeuksien kehittyminen näyttäisi olleen monen, ei kovinkaan yksiviivaisen kehityskulun summa: kaupunkikulttuurissa suku menetti merkitystään, roomalaiset loivat yhtenäisin oikeuksin varustetun kansalaisuus-käsitteen, yksiviivisuus samoin kuin hallitsijan takaamat lait vähensivät suvun merkitystä, yhteiskuntia kohdanneet kaoottiset kaudet ehkäisivät totalitarismia ja tuottivat innovaatioita, läntiset verotuskäytännöt korostivat yksilön vastuuta, yliopistoissa etsittiin totuutta ja pohdittiin hyvän ja laillisen olemusta hakien perusteluita muualtakin kuin uskonnosta, kristillinen maallikkoliikehdintä tarjosi naisille mahdollisuuksia osallistua uskonharjoitukseen ja jopa arvostella kirkkoa ja niin edelleen.

Vastavuoroisesti idässä – niin Bysantissa, Venäjällä, islamilaisessa kulttuurissa kuin mongolivaltakunnassa – kehityskulut johtivat miehen, perheen, yhteisön, uskonnon ja yksinvaltaisen hallitsijan aseman ja merkityksen vahvistumiseen ja jopa teknisten innovaatioiden kieltämiseen sekä löytöretkeilyistä pidättäytymiseen. Teoksesta voi siis ammentaa tietoja myös Länsi-Euroopan ulkopuolisten mutta sen kanssa vuorovaikutuksessa olevien alueiden historiasta.

Idän ja lännen eroavaisuuksia ei silti tule liioitella eikä yksilöllisyyttä ja yhteisöllisyyttä pidä nähdä mustavalkoisena. Kuka tahansa keskiajan ja varhaismodernin ajan länsimaista kulttuuria tutkinut tietää, että yhteisöllisyys oli vahvasti läsnä läntisenkin ihmisen arjessa ja ajatuksissa

vielä uudella ajalla eikä sen merkitys ole kadonnut vielä-kään. Myös Korpela toteaa, että vapautuminen tapahtui suuressa, laajemmin yhteiskuntaa koskettavassa mittakaavassa vasta valistuksen myötä. Pohja oli kuitenkin luotu jo aikaisemmin.

Korpelan kirjoittamaa teosta voi pitää paitsi historiallisena synteeseinä myös maailmanselitysmallina, koska se korostaa yhteiskunnan ja ajattelun kulttuurisidonnaisuutta. Niin teoksen alussa kuin loppusanoissa kirjoittaja muistuttaa lukijaa siitä, etteivät modernit länsimaiset ajattelumallit ole välttämättä sen oikeampia ja pysyvämpiä kuin muutkaan olemassa olevat tai olleet selitykset ja tulkinnat.

Kerronta on tiivistä, ja aiheen puolesta teoksen olisi varmasti voinut paisuttaa vähintään kaksinkertaiseksi. On selvää, että tällainen suuriin kulttuurialueisiin keskittyvä tarkasteluote edellyttää, että kirjoittaja joutuu sivuuttamaan kulttuurialueen sisäisiä variaatioita ja nojaamaan ensi sijassa laajaan tutkimuskirjallisuuteen. Silti empiria on kerronnassa tiukasti läsnä, koska kehityskulkuja havainnollistetaan runsain esimerkein, esimerkiksi hallitsijadeologioiden ja lainopillisen/yhteiskunnallisen ajattelun kehittymisen osalta. Teos on myös nootitettu, mutta paikoin lukijana toivoisi, että viitteitä olisi enemmän tai että kirjoittaja olisi voinut käsitellä jotain aihetta tekstissä laajemmin.

Analyysiä ja argumentointia havainnollistaa suhteellisen runsas kuvitus, jossa painottuvat vallan tyssijat ja muistomerkit; toisinaan niiden hahmoa tai välittämää sanomaa myös tarkastellaan osana muuta analyysiä. Lukijaa palvelevat myös kirjan loppuun sijoitetut kartat, joissa havainnollistetaan muun muassa idän ja lännen erityyppisiä rajoja, samoin kuin kronologiset kaaviot, joissa kuvataan eri kulttuurialueiden kehityslinjoja. Vaikka Korpela operoi suurilla rakenteilla, teos pulppuaa yksityiskohtia, ja siksi onkin hyvä, että se on varustettu kattavalla hakemistolla.

FT, VIERAILIJAPROFESSORI MARKO LAMBERG
TAMPEREEN YLIOPISTO